

Relacje chrześcijańsko - żydowskie na ziemiach polskich w średniowieczu

W okresie średniowiecza Żydzi na ziemiach polskich spotykali się z przejawami tolerancji, ale i również z prześladowaniami. Główną przyczyną konfliktów chrześcijańsko-żydowskich była obawa tych pierwszych, przed konkurencją gospodarczą ze strony wyznawców judaizmu. Istotną przesłanką, powodującą rozruchy antyżydowskie był także fanatyzm religijny. Omawiając tak złożoną problematykę przedstawimy w pierwszej kolejności stosunek władców do wyznawców judaizmu, następnie relacje ludności chrześcijańskiej z Żydami jak i również stanowisko Kościoła wobec tej ludności.

Ramy terytorialne naszych rozważań obejmują również Śląsk, który na początku XIV wieku został podporządkowany królowi czeskiemu, Janowi Luksemburskiemu, panującemu w latach 1310–1346. Należy jednak pamiętać, że dzielnica ta w dalszym ciągu podlegała arcybiskupstwu gnieźnieńskiemu, a więc polskiej organizacji kościelnej. Toteż omawiając stosunek Kościoła do ludności żydowskiej nie sposób ominąć tej dzielnicy. Warto również zwrócić uwagę na fakt, że poszczególne księstwa śląskie były dalej rządzone przez książąt z dynastii Piastów. Nie ulega jednak wątpliwości, że z chwilą włączenia Śląska do Królestwa Czeskiego, królowie tego państwa mieli istotny wpływ na sytuację społeczności żydowskiej na tym terenie. Wobec tego należy ująć również politykę władców Czech wobec wyznawców judaizmu.

Przechodząc do omówienia tych ważnych zagadnień w pierwszej kolejności przedstawimy stosunek książąt polskich do Żydów. Roztaczali oni opiekę nad Żydami. Bez pozwolenia władzy państwowej nie było możliwe, aby ludność ta mogła się osiedlić w Przemyślu, czy też w innych ośrodkach ówczesnego państwa¹. Przejawem książęcej łaski jest postawa Mieszka III Starego, który powierzył Żydom prowadzenie własnej mennicy². Wincenty Kadłubek, podaje, że książę Mieszko III Stary podczas swoich krakowskich rządów

---

¹ Zob. na ten temat artykuł naszego autorstwa w niniejszej publikacji: S. Witkowski, Osadnictwo żydowskie na ziemiach polskich w średniowieczu.

² Tamże.

w latach 1173 – 1177 nałożył wysokie kary grzywny na chrześcijan prześladowających Żydów³. Słusznie zauważył Jerzy Wyrozumski na podstawie powyższej relacji Kadłubka, że już w XII wieku musiało dochodzić do tumultów i pogromów ludności żydowskiej⁴.

Także książę wielkopolski Bolesław Pobożny(1221 – 1279) wydał dla tamtejszych Żydów, 16 sierpnia 1264 roku w Kaliszu przywilej, tzw. Statut kaliski, który gwarantował wyznawcom religii mojżeszowej wolność kultu religijnego, zachowanie swoich praw, obyczajów, tworzenia gmin, swobodę działalności gospodarczej. Statut ponadto gwarantował bezpieczeństwo osobiste oraz, co było bardzo istotne, uznawał Żydów za sługi skarbu książęcego⁵. Książę w punkcie 31 przywileju zarządził, aby nikt nie oskarżał Żydów o spożywanie krwi ludzkiej⁶. W przypadku oskarżenia Żyda o zabicie chłopca chrześcijańskiego należało to udowodnić. Słuszność oskarżenia musiało potwierdzić trzech chrześcijan i tyleż samo Żydów. Jeśli oskarżenie okazałoby się słuszne, to Żyd winny przestępstwa poniesie karę przewidzianą przez prawo dla tego rodzaju zbrodni. Jeśli oskarżenie było niesłuszne, karę przewidzianą dla Żyda – zabójcy miał ponieść chrześcijański oszczerca⁷. Dzięki temu zapisowi społeczność ta była pod specjalną ochroną władzy książęcej. Podobne w brzmieniu przywileje nadali Żydom książęta śląscy, a mianowicie: książę wrocławski Henryk IV Probus w latach 1273 – 1290, Henryk Głogowski I po 1274 roku, Henryk Legnicki w latach 1290 – 1295, Bolko legnicko – wrocławski w 1295 i Henryk

---

³ Wincenty Kadłubek, Kronika Polska, Wrocław – Warszawa – Kraków 1992, s.180, R. Grodecki, Dzieje Żydów w Polsce do końca XIV wieku,[w:] Polska piastowska, red. R. Grodecki, Warszawa 1969,s.619;R. Modras, Kościół katolicki i antysemityzm w Polsce w latach 1933 – 1939, Kraków 2004, s.29.

⁴ J. Wyrozumski, Żydzi w Polsce,[w:] Żydzi w dawnej Rzeczypospolitej. Materiały z konferencji „Autonomia Żydów w Rzeczypospolitej szlacheckiej” Międzywydziałowy Zakład Historii i Kultury Żydów w Polsce. Uniwersytet Jagielloński 22-26X 1986, red. A. Link – Lenczowski, T. Polański, Wrocław – Warszawa – Kraków 1991,s.132.

⁵ Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski(dalej: KDW), wyd. I. Zakrzewski, t. I, Poznań 1877, t. I, nr 605, s. 563 - 566;P. Fijałkowski, Dzieje Żydów w Polsce. Wybór tekstów źródłowych XI – XVIII wiek, Warszawa 1993,nr 1, s.15 – 19; R. Grodecki, Dzieje Żydów...,s.641 – 653; M. Horn, Działalność gospodarcza Żydów Polskich w średniowieczu na tle rozwoju osadnictwa, „ Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego” (dalej: BŻIH), nr 2-3(126-127),Warszawa 1983, s.75.

⁶ Żydzi często w średniowieczu byli oskarżani o tzw. „mord rytualny”. Książę chciał w ten sposób wziąć w obronę wyznawców religii mojżeszowej przed tymi niedorzecznymi oskarżeniami.

⁷ Por. na ten temat: M. Cetwiński, Śląski tygiel, Częstochowa 2001, s. 305 – 306.

Głogowski II w 1299 roku⁸. Żydzi otrzymywali również generalne przywileje królewskie w Świdnicy (1295 i 1328 r.) oraz we Wrocławiu (1327 i 1339r.)⁹.

Na terenie Królestwa Polskiego momentem przełomowym było rozszerzenie przywileju Bolesława na całe państwo przez Kazimierza Wielkiego w 1334 roku¹⁰. Został on następnie potwierdzony w latach 1364 i 1367¹¹. Kazimierz Wielki położył wielkie zasługi w szerzeniu tolerancji religijnej na naszych ziemiach. Postępowanie królewskie miało jednak jeszcze inny wymiar. W Europie z uwagi na epidemię „czarnej śmierci” panującej w latach 1348 – 1350¹², znaleziono kozła ofiarnego w żydowskim narodzie¹³. Podejrzewano, że zatruli oni studnie i źródła. Rozpoczęły się kolejne pogromy, a przerażona ludność żydowska uciekała do Polski. Tam spotkała się z przychylnym przyjęciem króla Kazimierza, który dostrzegł w Żydach przeciwwagę dla niemieckiego mieszczaństwa. Niemiecki patrycjat był często nielojalny wobec władzy królewskiej¹⁴. Ostatni Piast na tronie polskim miał także świadomość dużej siły ekonomicznej Żydów, przyczyniających się do rozwoju gospodarczego ówczesnych miast polskich. Przykładem tego jest Żyd Lewko¹⁵, który był osobistym bankierem królewskim. Powierzono mu także w dzierżawę podatki i zarządzanie kopalniami soli w Wieliczce i Bochni¹⁶. Swoją funkcję pełnił jeszcze za panowania Władysława Jagiełły i królowej Jadwigi¹⁷. Stanowisko po nim przejął Żyd Wołczko, będący dzierżawcą żup solnych w Drohobyczu¹⁸. Zakładał on także z woli królewskiej osady na Rusi

---

⁸ M.Horn, Działalność gospodarcza Żydów Polskich...,s.75; R. Grodecki, Dzieje Żydów...,665 – 667.

⁹ K.Maleczyński, Epoka feudalna, [w:] Historia Śląska, t. I, cz. I, red. K. Maleczyński, Wrocław 1960, s.486.

¹⁰ M.Horn, Działalność gospodarcza...,s. 76; A. Żbikowski, Żydzi, Wrocław 2004,s.19; R. Żebrowski, Dzieje Żydów w Polsce. Kalendarium, Warszawa 1993, s.17.

¹¹ J. Wyrozumski, Żydzi w Polsce...,s.134 – 135; A. Żbikowski, Żydzi...,s.21.

¹² M. Cetwiński, Śląski tygiel...,s. 309.

¹³ R. Girard, Kozioł ofiarny, Łódź 1982, s. 21 i nn.; M. Cetwiński, Śląski tygiel...,s.309.

¹⁴ H. Hauman, Historia Żydów w Europie Środkowej i Wschodniej, Warszawa 2000, s.24.

¹⁵ Zmarł w 1395 roku.

¹⁶ M. Bałaban, Studia historyczne, Warszawa 1927, s. 151; M. Haumann, Historia Żydów...,s.24; M. Horn, Działalność gospodarcza...,s. 81.Dzierżawę posiadał od 1368 roku.

¹⁷ P. Fijałkowski, Dzieje Żydów...,s.9

¹⁸ M.Horn, Działalność gospodarcza...,s. 81;P. Fijałkowski, Dzieje Żydów...,s. 9.

Czerwonej¹⁹ Dowodem tolerancji władców polskich był również przywilej Kazimierza Jagiellończyka z 1453 roku, potwierdzający autonomię Żydów w państwie polskim²⁰.

Niestety odmienną postawę wobec Żydów zajął Kościół katolicki jak i również lokalne społeczności chrześcijańskie, podejmując przeciwko tej ludności szereg wrogich działań. Osiedlający się Żydzi byli dużą konkurencją dla chrześcijańskich rzemieślników i kupców. W tej sytuacji sprzeciwiali się oni, aby ludność ta osiedlała się w ich pobliżu.

Inspiratorem nieprzychylniej postawy Kościoła wobec Żydów była Stolica Apostolska²¹. Przykładem jest pismo papieża Klemensa IV z 1267 roku, w którym nazwał Żydów zabójcami Zbawiciela. Według tego papieża Bóg odrzucił naród wybrany i jako zatwardziali grzesznicy powinni być uciskani. Ucisk miał doprowadzić „niewiernych” do nawrócenia na chrześcijaństwo, czyli do przyjęcia katolicyzmu²². Klemens IV w liście swym wyrażał również głębokie zaniepokojenie o stan Kościoła w Polsce. Jego troskę wzbudzało zachowanie niektórych kościelnych dostojników, niereagujących na najmowanie przez Żydów chrześcijańskich mamek. Papież wypominał w liście, że Żydzi budują w mieście 5 synagog, przy zaledwie jednym kościele. Owe synagogi - według Stolicy Apostolskiej - są często okazalsze i bogatsze od kościołów w Polsce. Klemens IV wypominał także Polakom, że ich kontakty handlowe ze starozakonnymi powodują jedynie niekorzystny z punktu widzenia Kościoła, wzrost bogactwa wyznawców judaizmu. Uznał, więc, że takie praktyki są niegodne chrześcijanina²³.

W tym miejscu należy zadać sobie pytanie na ile słowa papieża odnośnie bogactwa Żydów są wiarygodne. Odpowiadając na tę kwestię należy jednoznacznie stwierdzić, że nie ma źródeł archeologicznych, czy pisanych, które by to dokumentowały. Nie sądzimy jednak, aby papież całkowicie mijał się z rzeczywistością. Utrzymujemy, że co najwyżej wyolbrzymiał znaczenie gospodarcze i bogactwo wyznawców mozaizmu. Na niepokój Klemensa IV miała zapewne wpływ wysoka pozycja Żydów na dworach naszych książąt. Mamy tu na myśli Mieszka III

---

¹⁹ P. Fijałkowski, *Dzieje Żydów...*,s.9.

²⁰ M. Horn, *Regesty dokumentów i ekscerpty z metryki koronnej do historii Żydów w Polsce 1697 – 1795*,t.II,cz.I:1764 – 1779,Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1984, nr 13, s. 15; nr 32,s.31; P. Burchard, *Pamiętki i zabytki...*,s.15.

²¹ Zob.: D.Kertzer, *Papieża a Żydzi. O roli Watykanu w rozwoju współczesnego antysemityzmu*, Warszawa 2005.

²² *Monumenta Poloniae Vaticana*, t. III, Kraków 1914, nr 515; M. Cetwiński, *Śląski tygiel...*,s.304.

²³ *KDW*, t. I, nr 423; M Cetwiński, *Śląski tygiel...*,s.303.

Starego, Bolesława Wysokiego, Kazimierza Sprawiedliwego, czy Władysława Laskonogiego, u których bili brakteaty z napisami hebrajskimi²⁴.

Pomimo tej przychylności pod naciskiem Kościoła książęta ograniczali prawa Żydom. Dokument Bolesława Wstydlwego z 1262 roku zezwalał cystersom z Koprzywnicy na założenie gmin miejskich w Jaśle i Koprzywnicy. Spośród potencjalnych osadników wyłączył z nich ludność żydowską²⁵.

Pod naciskiem papieskim mnożyły się przepisy prawne, ograniczające działalność gospodarczą Żydów. Synod wrocławski z 1267 roku, obradujący pod przewodnictwem kardynała Gwidona z Rzymu²⁶, przyjął uchwały przeciw wyznawcom judaizmu. Nakazano Żydom osiedlać się w miastach w osobnych dzielnicach, nosić wyraźne oznaczenie na ubraniach, których cechą charakterystyczną była czapka opatrzona w rogi. Żydom również nie wolno było piastować urzędów, w których podlegaliby im chrześcijanie. Ponadto zabroniono im utrzymywania kontaktów towarzyskich oraz utrzymywania kontaktów seksualnych z chrześcijanami²⁷. Żyd, który odbyłby stosunek seksualny z chrześcijanką miał być ukarany więzieniem, aż do zapłacenia kary w wysokości, co najmniej 10 grzywien²⁸. Chrześcijanka natomiast za tego rodzaju przewinienie miała być ukarana chłostą i wygnana na zawsze z miasta²⁹. Identyczne uchwały przyjęły kolejno synody w Budzie (1279r.)³⁰ i Łęczycy (1285r.)³¹. Statuty synodalne Mikołaja Trąby z 1420 roku, powtarzały zapisy synodu

---

²⁴ M. Fuks, Z. Hoffman, M. Horn, J. Tomaszewski, *Żydzi polscy. Dzieje i kultura*, Warszawa 1982, s.9.

²⁵ Kodeks dyplomatyczny Małopolski, t. I, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1876, nr 60; J. Wyrozumski, *Żydzi w Polsce...*,s.131.

²⁶ KDW,t. I, nr 423, s. 374 – 375; M. Cetwiński, *Śląski tygiel...*,s.301 – 305; M. Wodziński, *Hebrajskie inskrypcje na Śląsku XIII – XVIII wieku*, Wrocław 1996,s.44; R. Grodecki, *Dzieje Żydów...*,s.671–672; J. Drabina, *Kościół wobec Żydów na średniowiecznym Śląsku*, „Sobótka”,R.44, nr 1, 1989, s.14 –33; T. Silnicki, *Kardynał legat Gwido, jego synod wrocławski w roku 1267 i statuty tego synodu*,[w:] *Z dziejów Kościoła w Polsce. Studia i szkice historyczne*, red. T. Silnicki, Warszawa 1960, s. 321 – 379.

²⁷ KDW,t. I, nr 423, s. 374 – 375; F. Fijałkowski, *Dzieje Żydów...*,nr 2, s. 19 – 21; R. Grodecki, *Dzieje Żydów w Polsce...*,s. 671.

²⁸ M. Cetwiński, *Śląski tygiel...*,s.302.

²⁹ Tamże, s. 302.Synod wrocławski z 16 X 1406 roku rezerwował odpuszczenie grzechu współżycia z Żydem – Żydówką do wyłącznej kompetencji biskupa. Por. J. Sawicki, *Synody diecezji wrocławskiej i ich statuty*, „Concilia Poloniae”, t. 10, Wrocław 1963, s. 365.

³⁰ KDW,t. I, nr 487, s. 454 – 455.

³¹ KDW,t. I, nr 551, s. 514; M. Horn, *Działalność gospodarcza...*s.76.

wrocławskiego z 1267 roku. Jedynie zamiast specjalnych kapeluszy, Żydzi mieli obowiązkowo nosić czerwone kółka naszyte na wierzchnią szatę³².

Stanowisko Kościoła jak i również wzrastająca konkurencja gospodarcza w miastach, była powodem zakazania w 1302 roku Żydom we Wrocławiu detalicznej sprzedaży sukna, a od 1315 roku nie mogli handlować mięsem³³. Identyczne ograniczenia w ślad za Wrocławiem wprowadził w latach 1302 – 1315 także Głogów³⁴. Niedługo po tych wydarzeniach zniszczono w 1345 roku cmentarze w Legnicy i we Wrocławiu. Niestety w tych smutnych zdarzeniach dużą rolę odgrywali władcy Czech. Król Jan Luksemburski, w związku z niedawnym pożarem miasta ofiarował radzie miejskiej Wrocławia kamienie z cmentarza żydowskiego w celu odbudowy murów³⁵. W 1349 roku król Karol IV przekazał radzie wrocławskiej pogorzelnisko po spalonych przez rozjuszone pospólstwo domach żydowskich³⁶. Jeszcze w 1345 roku książęta legnicy: Waclaw i Ludwik pozwolili radom miejskim Legnicy, Złotorii, Chojnowa i Lubina na wykorzystanie kamieni z cmentarzy żydowskich, pod budowę murów miejskich³⁷. W 1349 roku w czasie panującej epidemii „czarnej śmierci”, mnożyły się pogromy i rzucano pod ich adresem oskarżenia o sprowadzenie zarazy. Z tego względu wypędzono Żydów z wielu miast śląskich³⁸. Nastąpiła w tym okresie likwidacja gmin żydowskich. w Bytomiu nad Odrą, Świdnicy Głogówku, Kłodzku, Legnicy, Opolu, Ziębicach, Paczkowie i prawdopodobnie w Białej³⁹. Kolejny pogrom Żydów we Wrocławiu nastąpił w 1351 roku, którego konsekwencją było ich wygnanie⁴⁰. Należy podkreślić, że mimo tych prawnych zakazów nie udało się pozbyć Żydów, czy też ograniczyć ich znaczenia w miastach śląskich. Większość gmin śląskich podniosła się ze zniszczeń. Może świadczyć o tym fakt, że w latach 1350–1360 osiedliło się we Wrocławiu ok. 130–140 rodzin

---

³² Statuty synodalne wieluńsko – kaliskie Mikołaja Trąby z 1420 roku, wyd. J. Fijałek, A. Vetulani, Kraków 1915 – 1920 – 1951, s.91 – 93; J. Wyrozumski, Żydzi w Polsce...,s.134.

³³ A. Żbikowski, Żydzi...,s.26.

³⁴ Urkundensammlung zur Geschichte des Ursprungs der Städte und der Einführung und Verbreitung Deutscher Kolonisten und Rechte in Schlesien und der Ober – Lausitz, wyd. G. A. Tzschoppe, G. A. Stenzel, Hamburg 1832, nr 102, § 5, s.445 i nr 118, § 8,s. 497;M. Horn, Działalność gospodarcza...s. 78 – 79.

³⁵ K. Maleczyński, Epoka...s.487.

³⁶ Tamże,s. 487.

³⁷ Urkundensammlung zur Geschichte...,s. 557; Żydzi w średniowiecznym Krakowie. Wypisy źródłowe z ksiąg miejskich krakowskich, oprac. B. Wyrozumska, Kraków 1995, nr 310, s. 81 i 939, s.201(dalej: wypisy),s.9.

³⁸ M. Horn, Działalność gospodarcza...,s.76.

³⁹ M. Wodziński, M. Wodziński, Hebrajskie inskrypcje...,s.44.

⁴⁰ Tamże, s. 44.

żydowskich⁴¹. Smutnym przykładem wrogości mieszczan były tumulty i mordy dokonywane na ludności żydowskiej we Wrocławiu, Górze i Brzegu w latach 1360 – 1362. Jednak zawsze po kilkunastu latach ludność ta ponownie wracała, o czym decydowały względy ekonomiczne, gdyż Żydzi byli czynnikiem rozwijającym handel i rzemiosło.

Kronika oliwska podaje, że w 1349 roku doszło do pogromu ludności żydowskiej: „In tota Germania et Alemania et fere in tota Polonia”⁴². Również w starym pinkasie miasta Deutz znajduje się modlitwa za dusze męczenników, zamordowanych w latach 1348 -1350. W wykazie miast w jakich doszło do tych tragicznych wydarzeń wymieniono tam Kraków, Bytom, Paczków, Wrocław, Oleśnicę, Gubin i Opole⁴³.

Na obszarze Wielkopolski także miały miejsce antyżydowskie wystąpienia. W 1367 roku w Poznaniu nastąpił pogrom ludności wyznania mojżeszowego⁴⁴, mimo tego ludność ta w dalszym ciągu zamieszkiwała miasto. W 1399 roku oskarżono Żydów poznańskich o zbezczeszczenie hostii⁴⁵.

W Krakowie u schyłku panowania Kazimierza Wielkiego, w 1369 roku Rada Miejska skarżyła się królowi na ubożenie patrycjatu i rzemieślników w mieście wskutek wysokiej lichwy bankierów żydowskich⁴⁶. Wzrost nienawiści mieszczan krakowskich był bezpośrednią przyczyną oskarżenia Żydów o mord rytualny chrześcijańskiego dziecka oraz obrzuceniu kamieniami eucharystii. Te fałszywe zarzuty wywołały 29.03.1407 roku straszną rzeź ludności żydowskiej. Rozwścieczone tłumy mieszczan poczęły mordować Żydów na ulicy św. Anny, a także przylegających do niej. Z dużym trudem powstrzymano te krwawe zamieszki⁴⁷. W końcu ostre protesty mieszczan krakowskich wymusiły na królu polskim Janie Olbrachcie w 1495 roku, wydalenie Żydów z Krakowa i osiedlenie ich w pobliskim Kazimierzu⁴⁸.

---

⁴¹ Tamże, s.45; M. Brann, *Geschichte der Juden in Schlesien*, t. II, Breslau 1897, s.56.

⁴² *Monumenta Poloniae Historica*, (dalej: MPH), t. VI, Kraków 1893, s. 347; J. Wyrozumski, *Żydzi w Polsce...*, s.132.

⁴³ F. Rosenthal, *Najstarsze osiedla żydowskie na Śląsku*, „BŻIH”, nr 34, Warszawa 1960, s.26.

⁴⁴ R. Żebrowski, *Dzieje Żydów...*, s.18.

⁴⁵ F. Fijałkowski, *Dzieje Żydów...*, s. 9.

⁴⁶ *Wypisy*, nr.48, s.30; *Najstarsze księgi i rachunki miasta Krakowa*, wyd. F. Piekosiński, J. Szujski, cz. II, Kraków 1877, s. 23 – 24; J. Wyrozumski, *Żydzi w Polsce...*, s.135.

⁴⁷ J. Długosz, *Historia Poloniae*, lib. X, *Opera omnia*, t. XII, Kraków 1876, s. 567 – 568; J. Wyrozumski, *Żydzi w Polsce...*, s. 132; P. Fijałkowski, *Dzieje Żydów...*, nr.53, s.78 – 79.

⁴⁸ MPH, t.V, Lwów 1888, s.285-286. F. Kiryk, F. Leśniak, *Skupiska żydowskie...* s.20; J. Wyrozumski, *Żydzi w Polsce...*, s.133.

W 1401 roku w Strzegomiu zamordowano 73 Żydów. Za ten mord miasto zapłaciło na rzecz władcy Czech „za karę” 73 grzywny⁴⁹. W tym samym czasie w Głogowie odbył się pierwszy proces o kradzież hostii, który zakończył się spaleniem Jakuba i Pesacha Rothbartów⁵⁰.

W 1453 roku przybyły do Wrocławia i innych miast śląskich włoski franciszkanin Jan Kapistran wzniecił nastroje antysemityczne. Żydzi wrocławscy zostali oskarżeni o zbezczeszczenie hostii. W wyniku procesu zostało spalonych na stosie 4 sierpnia 1453 roku, 41 Żydów, a pozostałych wygnano z miasta⁵¹. 13 sierpnia 1453 roku spalono na stosie w Świdnicy 10 mężczyzn i 7 kobiet. Podczas przejazdu franciszkanina do Krakowa, wiele miast śląskich podjęło decyzję o wypędzeniu Żydów uznając ich jako niewiernych⁵². Ta sytuacja spowodowała, że od połowy XV wieku na prawym brzegu Odry istniały niewielkie skupiska ludności wyznania mojżeszowego. Resztki ratowały się przed ostatecznym wypędzeniem z miast przez katolików wysokimi daninami na ich rzecz.

Również na Mazowszu antysemityczne wystąpienia Jana Kapistrana trafiły na podatny grunt. W Warszawie tamtejsi mieszczanie postanowili rozprawić się z konkurencją gospodarczą, za jaką uchodzili Żydzi. Niestety zamieszki antysemityczne, które wybuchły na przełomie 1454/1455 miały miejsce przy całkowitej neutralności księcia i przy poparciu warszawskich Bernardynów⁵³. Nienawiść raz posiana przyniosła swoje tragiczne żniwo w 1483 roku, kiedy to doszło do kolejnego pogromu Żydów w Warszawie. Tym razem jednak na mocy decyzji księcia Konrada III Rudego zostali wypędzeni z miasta, a bożnicę, domy żydowskie i cmentarz zniszczono⁵⁴.

Także Wielkopolska w połowie XV stulecia stał się areną wystąpień antyżydowskich. W 1447 roku wybuchł w Poznaniu pożar⁵⁵ o wzniesienie, którego oskarżono kilku Żydów, których spalono na stosie⁵⁶. Podobne wydarzenia miały miejsce w Poznaniu w 1464 roku. W

---

⁴⁹ E. Maleczyńska, Epoka feudalna od XIV do XVI wieku, [w:] Historia Śląska, t. I, cz. II, red. K. Maleczyński, Wrocław – Warszawa – Kraków 1961, s.190.

⁵⁰ M. Wodziński, Hebrajskie inskrypcje...,s.46.

⁵¹ E. Maleczyńska, Epoka feudalna...192; W. Jaworski, Ludność żydowska w województwie śląskim w latach 1922 – 1939, Katowice 1997, s.14.

⁵² E. Maleczyńska, Epoka feudalna...s.193; P. Maser, A. Weiser, Juden...,s.19.

⁵³ M. Fuchs, Żydzi...,s.57.

⁵⁴ M. Fuchs, Żydzi...,s.57; P.Burchard, Pamiątki i zabytki...,s. 94.

⁵⁵ MPH, t. III, Lwów 1878, s.722; J. Wyrozumski, Żydzi w Polsce...,s.132.

⁵⁶ J. Wyrozumski, Żydzi w Polsce...,s.132.

wyniku zarazy oskarżono o jej wywołanie Żydów, wskutek czego wielu z nich z zemsty zamordowano⁵⁷.

W XVI wieku doszło do kolejnych prześladowań w miastach śląskich. W Karniowie w 1535 roku oskarżono Żydów o czary, za które część z nich spalono na stosie, a pozostałych przy życiu wygnano z miasta. Edykt cesarski Ferdynanda I z 1557 roku polecił wygnąć Żydów ze Śląska⁵⁸. W latach 1582 – 1584 cesarz Rudolf II nakazał wydalenie ze Śląska wszystkich pozostałych tu jeszcze Żydów⁵⁹. Te przejawy nietolerancji i prześladowań doprowadziły do tego, że w końcu XVI wieku nie było na Dolnym i Górnym Śląsku skupisk ludności żydowskiej⁶⁰.

Reasumując wypowiedziane uwagi, władcy polscy odnosili się na ogół przychylnie do wyznawców religii mojżeszowej. Widzieli w nich element przyczyniający się do rozwoju ekonomicznego miast polskich, powstałych w okresie kolonizacji na prawie niemieckim od początków XIII wieku. Tolerancyjną politykę kontynuowali kolejni królowie polscy starając się chronić wyznawców judaizmu przed nadużyciami ze strony społeczności chrześcijańskiej. Znacznie mniej łaskawi okazali się władcy czescy na Śląsku, którzy w XVI wieku wypędzili tę społeczność z dzielnic. Ta decyzja wzmacniała gospodarczo Królestwo Polskie, bowiem duża liczba majątnych wygnańców trafiała do miast polskich.

Kościół katolicki starał się ograniczyć znaczenie ekonomiczne Żydów. Oznaką wrogości Kościoła były mnożące się na synodach uchwały antyżydowskie. Nie były one jednak w Królestwie Polskim zbyt respektowane, z uwagi na opiekę władców polskich, jaką roztaczali nad społecznością żydowską. Skuteczniejsze działania antyżydowskie podejmowano na Śląsku z uwagi na większą przychylność królów czeskich dla tego typu działań. Pomimo tego nawet tutaj względy ekonomiczne powodowały, że wypędzana ludność żydowska zwykle wracała w to samo miejsce. Niestety w połowie XV stulecia, a szczególnie w XVI wieku ludności żydowskiej na Śląsku zamknięto drogę powrotu.

Mieszczanie na ogół przyjmowali wrogą postawę wobec Żydów w poszczególnych miastach, widząc w wyznawcach mozaizmu groźną konkurencję, pozbawiającą ich większych

---

⁵⁷ MPH, t. V..., s. 884; J. Wyrozumski, Żydzi w Polsce...s.132

⁵⁸ J. Spyra, Żydzi na Śląsku Austriackim (1742 – 1918). Od tolerowanych Żydów do żydowskiej gminy wyznaniowej, Katowice 2005, s.25.

⁵⁹ J. Spyra, Żydzi na Śląsku...,s.25; P. Maser, A. Weiser, Juden...,s. 20 – 22; M. Wodziński, Hebrajskie inskrypcje...,s.47.

⁶⁰ Żydzi po tych edyktach pozostali w dwóch miastach: w Białej koło Prudnika i Głogowie.

dochodów. W tej sytuacji mnożyły się szczególnie na Śląsku pogromy, które kończyły się licznymi ofiarami. Niestety także i w Małopolsce dochodziło do podobnych wydarzeń. W tym miejscu jednak należy zauważyć, że przychylność władców polskich wobec Żydów powodowała, że pogromy antyżydowskie w miastach zdarzały się stosunkowo rzadko i miały charakter spontaniczny. Władze miejskie jak i królowie polscy starali się powstrzymać tego rodzaju wystąpienia.

W obliczu takich zdarzeń nasuwa się pytanie, w jakiej mierze były to prześladowania wynikłe z antyjudajizmu, czy też może zwykłej zawiści spowodowanej przedsiębiorczością tej ludności. Na to pytanie nie sposób odpowiedzieć jednoznacznie. Analizując poszczególne średniowieczne relacje często dominującą przyczyną pogromów była chęć pozbycia się konkurencji, czy też długów. Ludność chrześcijańska pożyczając pieniądze od bankierów żydowskich, często chciała pozbyć się swoich długów mordując swych wierzycieli. Dopiero dokonując zbrodni chciano je podbudować ideologicznie motywując swoje zbrodnicze działania chęcią wyzwolenia świata od „morderców Chrystusa”. Reasumując antysemityzm w Europie miał naszym zdaniem przyczyny natury ekonomicznej.

Na ziemiach polskich Żydzi odegrali znaczącą rolę ekonomiczną, przyczyniając się do rozwoju gospodarczego miast. Mimo wybuchających od czasu do czasu konfliktów społeczeństwo polskie uczyło się tolerancji, szacunku i zgodnego współistnienia. Również na Śląsku Żydzi przyczyniali się do rozwoju ekonomicznego tej dzielnicy. Zdawano sobie z tego sprawę, bowiem pozwalano im zawsze powracać, kiedy ich wypędzano z określonych miast. Niestety z biegiem czasu wzrost nastrojów antyżydowskich jak i chęć wyeliminowania konkurencji gospodarczej przesłoniła racjonalną kalkulację ekonomiczną i w efekcie, czego wypędzono Żydów ze Śląska w XVI wieku.